

Нова парадигма зґвалтування та сексуального насильства

Ст. 152, 153 КК України. Концепція добровільної згоди («Так означає так»).

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ

Злочини проти статевої свободи та недоторканості

Це суспільно небезпечні діяння, що порушують порядок статевих відносин і основні принципи статевої моральності, посягаючи на статеvu свободу та недоторканість особи.

Статева свобода

Право дорослої особи самостійно обирати партнера та форму сексуального спілкування без примусу.

Статева недоторканість

Абсолютна заборона на сексуальні контакти з особами, які не є носіями статевої свободи (діти, психічно хворі).

Додаткові об'єкти захисту

Нормальний розвиток дітей, здоров'я, честь і гідність особи — усе це перебуває під загрозою при вчиненні таких злочинів.

Розвінчання міфів про сексуальне насильство

Міф: Незнайомець із кущів

Насправді насильство найчастіше чинять знайомі — коханий, приятелі, родичі, колеги. Дуже часто ґвалтують на побаченнях.

Міф: Певна категорія жертв

Єдине, що об'єднує жінок, які зазнали насильства, — нещастя опинитися поруч із ґвалтівником. Жодних «правил безпечної поведінки» не існує.

Міф: Попередній досвід = згода

Згода на секс у минулому не є презумпцією згоди у майбутньому. Кожен новий акт потребує нової згоди.

📄 **Ключовий принцип:** Свідоцтво про шлюб або тривалі стосунки — не юридичний дозвіл ігнорувати волю партнера. Секс без згоди у шлюбі — це зґвалтування (ст. 152 КК).

Культура зґвалтування та її наслідки

Що таке культура зґвалтування?

Сексуальне насильство подається як розвага у фільмах, ТВ-шоу, відеоіграх. Людей, які не вважають цю тему смішною, називають занадто чутливими.

Жіночу сексуальність контролюють чоловіки, але за дії чоловіків відповідає жінка — нібито вона «спокусила» його своїми «чарами».

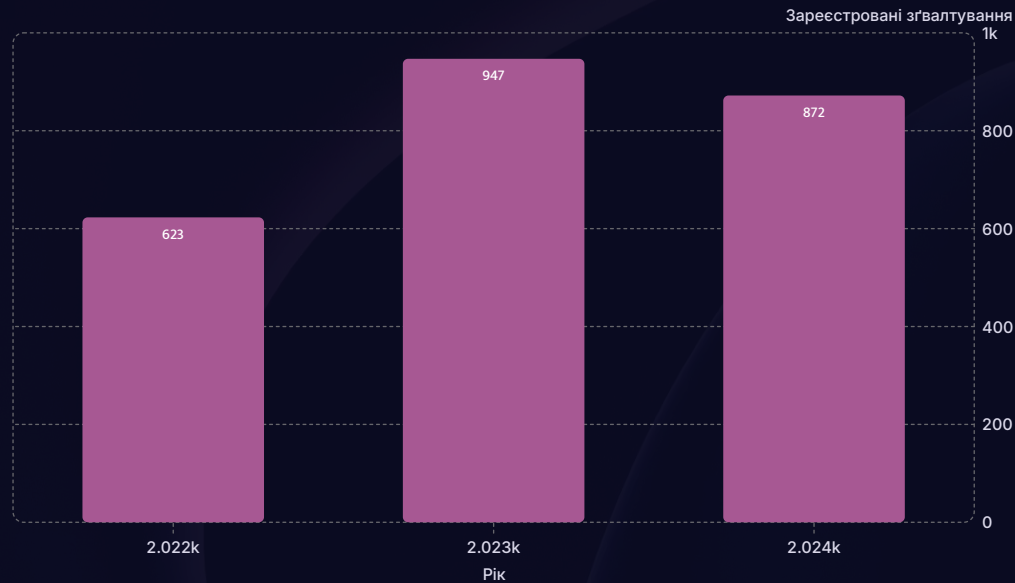
Наслідки для суспільства

Жінок вважають об'єктами: домагання на вулиці, торкання в транспорті, сексистські жарти — усе це трактується як «залицяння» або «частина культури».

Жорстокість вважається сексуальною, тому насильство та домагання трактуються як «комплімент». Саме тому зґвалтувань жінок набагато більше.

Ми маємо визнати: **чоловіки також стають жертвами сексуального насильства**. Закон чітко захищає всіх, незалежно від статі.

Статистика: Злочини проти статевої свободи в Україні

Аналіз динаміки

У 2022 р. кількість злочинів впала до 623 через хаос окупації. У 2023 р. — різкий сплеск до 947 (+52%) через повернення до нормального документування.

У 2024 р. — 872 випадки. У першому півріччі 2025 р. — вже 245 зґвалтувань у межах 587 сексуальних злочинів загалом. Екстраполяція: ~900 за рік.

Зростання на 10–20% щороку порівняно з довоєнними 400–500 випадками. Фактори: стрес, міграція, алкоголізація в тилу, окупаційний терор.

📄 **Джерело:** Офіс Генерального прокурора (gp.gov.ua), Єдиний реєстр досудових розслідувань.

Від парадигми «опору» до парадигми «згоди»

До 2019

Модель «опору»:
потрібні докази
фізичного
насильства

Після 2019

Модель «згоди»:
відсутність
добровільної
згоди достатня

До 2019 року закон фактично питав жертву: «Чи достатньо сильно ти билася?». Після ратифікації Стамбульської конвенції закон питає агресора: «Чи переконався ти, що партнер(ка) дійсно цього хоче?». Тепер відсутність «Ні» більше не означає «Так». Тільки чітке, добровільне «Так» є легітимним.

Концепція добровільної згоди: модель FRIES

У 90-х роках активісти популяризували «акт згоди». Для практичного застосування була розроблена модель **FRIES**:

F — Freely given

Вільна згода — без примусу, маніпуляцій чи загроз. Згода в стані сильного сп'яніння або під страхом не є вільною.

R — Reversible

Згоду можна відкликати в будь-який момент. Кожна секунда після слова «стоп» — це вже склад злочину за ст. 152 або 153.

I — Informed

Згода можлива лише якщо особа знає, на що погоджується. Секс, знятий на камеру без відома — це відсутність поінформованої згоди.

E — Enthusiastic

Згода має супроводжуватися позитивними емоціями та активною участю. Пасивне мовчання — не ентузіазм.

S — Specific

Згода на одну дію не означає згоди на інші. Похід додому після побачення — не автоматична згода на секс.

Модель CRISP: згода у складних контекстах

FRIES створений для реальних стосунків. Для симульованих вистав (актори, секс-працівниці) була розроблена модель **CRISP**.

1

Considered (Зважена)

Замінює «вільну» згоду — враховує складні рамки рішень, наприклад, актора, який ризикує втратити роботу через відмову від інтимної сцени.

2

Reversible (Оборотна)

Так само, як у FRIES — згоду можна відкликати. Але в кіно актор може не мати такої можливості посеред сцени.

3

Informed + Specific

Ті самі принципи: поінформованість та конкретність щодо кожної дії.

4

Participatory (Участь)

Акторів запрошують до рівноправного прийняття рішень щодо інтимних сцен — це підвищує впевненість і відчуття власної волі.

Обставини, що виключають добровільність згоди

Когнітивна неспроможність

Безпорадний стан (сон, сильне сп'яніння, хвороба) виключає згоду. Джерело стану — не важливе для кваліфікації дій агресора.

Тонічна нерухомість (Freeze)

Коли мозок вмикає захист «замри» — кортизол паралізує м'язи. Людина свідома, але не може поворухнутись. Параліч — не вибір, а автоматична реакція організму.

Дисбаланс влади

Службова залежність (страх звільнення), матеріальна залежність (житло, гроші), уразливий стан (горе, хвороба). «Так» у таких умовах — спосіб виживання, а не бажання.

Обман та прихований примус

Стелсинг: таємне зняття контрацепції — це інший акт, на який згоди не було. **Психологічний шантаж:** погрози розголосити таємницю перетворюють згоду на угоду під тиском.

Спроби зафіксувати згоду технологічно: світовий досвід

Данія: Додаток «iConsent»

Після закону 2020 р. з'явився додаток із цифровим записом згоди, дійсним 24 години. Провал: згода — це динамічний стан, а не одноразова транзакція. Додаток не фіксує момент, коли людина сказала «стоп» через 5 хвилин.

Австралія: Державний додаток поліції NSW

Ідея 2021 р.: уникнути справ «слово проти слова». Критика: «ліцензія на згвалтування» — насильник може змусити жертву натиснути «ТАК» під погрозою ножа, і це виглядатиме як беззаперечний доказ згоди.

Нідерланди: «LegalFling» (блокчейн-контракт)

Юридично зобов'язуючі «контракти» на конкретні практики. Юридична нікчемність: статеві свободи — невід'ємне право, яке неможливо «зафіксувати» контрактом наперед. Будь-яка попередня домовленість анулюється в момент дискомфорту.

США: «Yes Means Yes» в університетах

Паперові форми перед вечірками призвели до «бюрократизації інтимності». Суди ігнорували підписи, якщо сторона доводила стан сп'яніння або соціальний тиск.

Wearables: біометричні браслети

Ідея фіксувати пульс і рівень кортизолу. Провал: технологія не здатна відрізнити «пульс пристрасті» від «пульсу жаху». Біометричні дані не є юридичним фактом.

Стаття 152. Зґвалтування

Стаття 152. Зґвалтування

1. Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування) - карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.
2. Зґвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 153-155 цього Кодексу, або вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, або щодо особи у зв'язку з виконанням цією особою службового, професійного чи громадського обов'язку, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3. Зґвалтування, вчинене групою осіб, або зґвалтування неповнолітньої особи - карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років.

4. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

5. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, що спричинили тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

6. Дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених частинами четвертою або п'ятою статті 153, статтею 155 або частиною другою статті 156 цього Кодексу, - караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі.

Примітка: Згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин.

Ст. 152 Зґвалтування: склад злочину та об'єктивна сторона

Що змінилося після 2019 року

Будь-який отвір: вагінальний, анальний або оральний — усі рівнозначні.

Будь-який інструмент: геніталії, частина тіла (палець, рука) або будь-який предмет.

Головний критерій: недобровільність. Насильство чи погрози — лише окремі випадки відсутності згоди.

Юридична формула: Немає «вільного волевиявлення» = ст. 152 КК.

Момент закінчення злочину

Злочин вважається закінченим з моменту **початку проникнення** (хоча б часткового). Еякуляція, розрив дівочої пліви чи оргазм — не обов'язкові.

Відкликання згоди в процесі

Якщо секс почався добровільно, але жінка відчула біль і вимагала зупинитися, а чоловік продовжив — з цього моменту його дії стають зґвалтуванням.

Примітка до ст. 152

«Згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин».

Санкції статті 152 КК України

1

Ч. 1 — Базовий склад

3–5 років позбавлення волі

2

Ч. 2 — Обтяжуючі обставини

5–10 років (повторність, подружжя, вагітна)

3

Ч. 3 — Група або неповнолітні 14–18 р.

7–12 років позбавлення волі

4

Ч. 4–5 — Малолітні до 14 р. або тяжкі наслідки

10–15 років позбавлення волі

5

Ч. 6 — Рецидив щодо дітей

15 років або довічне позбавлення волі

Абсолютний захист дітей: вік як бар'єр

До 2017 р.: суб'єктивний підхід

Суди дивилися на кожну дитину індивідуально. Якщо дитина «розкута» і «хотіла сама» — могли кваліфікувати за легшою ст. 155. Це призводило до додаткової травматизації.

Після 2017 р.: об'єктивний підхід

Закон №2227-VIII: недосягнення **14 років** — автоматичний і беззаперечний доказ неможливості згоди. Навіть якщо дитина ініціювала дії — для закону ця «згода» юридично нікчемна.

- ❏ **Два різновиди в ч. 4 ст. 152:** (1) класичне насильство над дитиною, яка не давала згоди; (2) самостійний склад злочину, коли дитина «погоджувалася» — сам факт контакту з тілом дитини до 14 років прирівняний до згвалтування.

Суб'єкт злочину та суб'єктивна сторона

Хто є суб'єктом?

Осудна особа **будь-якої статі** (у тому числі трансгендер), яка досягла **14-річного віку**. Потерпілою також може бути особа будь-якої статі, у тому числі чоловік або особа, яка перебуває у шлюбі з винуватим.

Суб'єктивна сторона

Прямий умисел. Агресор мав усвідомлювати, що згоди немає. Якщо він щиро помилявся через неоднозначну поведінку партнера — постає питання «фактичної помилки».

Мотиви (не впливають на кваліфікацію)

Задоволення пристрасті, помста, бажання принизити, ревності, хуліганські спонукання, національна або релігійна ненависть тощо.

Складні питання кваліфікації

1 Повторність vs. продовжуваний злочин
Кілька актів поспіль щодо однієї жертви з єдиним наміром — один злочин. Новий акт після завершення першого — повторність (ч. 2 ст. 152).

3 Тяжкі наслідки (ч. 5)
Смерть від травм (необережно) — ч. 5 ст. 152. Умисне вбивство жертви — сукупність: ст. 115 (п. 10 ч. 2) + ст. 152. Самогубство — лише якщо агресор міг і повинен був його передбачити.

2 Групове зґвалтування (ч. 3)
Співвиконавцем є не лише той, хто проникає, а й той, хто тримає жертву. Навіть жінка чи імпотент можуть бути співвиконавцями. Якщо один учасник — неосудний або дитина, ознака «групи» зникає.

4 Відмежування від ст. 155
До 14 років — будь-який секс = ч. 4 ст. 152. Від 14 до 16 років: добровільний секс = ст. 155; насильницький = ст. 152.

Сукупність з іншими злочинами та віктимна поведінка

Сукупність злочинів

- + **ст. 146:** незаконне позбавлення волі (закрив у підвалі)
- + **ст. 162:** порушення недоторканності житла (увірвався в квартиру)
- + **ст. 115 (п. 10 ч. 2):** умисне вбивство з метою приховати зґвалтування

Добровільна відмова

Якщо ґвалтівник передумав сам — не несе відповідальності за замах. Але відповідає за те, що встиг зробити (тілесні ушкодження, примушування за ст. 154).

Віктимна поведінка

Не виключає відповідальності за ст. 152. Може враховуватись при призначенні покарання (ч. 2 ст. 66 КК) — але це **право, а не обов'язок** суду.

Сучасна практика після 2019 р.: посилання на «коротку спідницю» чи «п'яний стан» як пом'якшувальну обставину сприймається як виправдання насильства. Верховний Суд вимагає справді надзвичайної провокації.

📄 Незалежно від поведінки особи — вона не давала згоди на насильство.

Порівняння санкцій: Україна та світ

США

Система «сумування термінів»: від 20 років до кількох довічних. Плюс пожиттєве перебування в реєстрі сексуальних злочинців — фактичне вигнання із суспільства.

Норвегія та Швеція

Від 4 до 15 років. Акцент на превенції: потужні програми психологічної корекції у в'язницях. Модель «активної згоди» спрощує засудження.

Велика Британія

Максимум — довічне позбавлення волі. «Невизначені терміни» (IPP): злочинець залишається за ґратами, доки комісія не визнає його безпечним.

Окремі держави

В'єтнам, Йорданія, Куба — смертна кара за особливо обтяжуючих обставин. В Ірані, ОАЕ, Пакистані, Саудівській Аравії — смертна кара за мусульманським деліктним правом.

Проблемні аспекти нової редакції ст. 152

→ Оціночність «супутніх обставин»

Поняття є оціночним: ризик або недоведення вини (секс без свідків), або зловживання правом. Закон має бути передбачуваним — особа повинна чітко розуміти, за яку поведінку настає відповідальність.

→ Рівне покарання за різний ступінь небезпеки

Ч. 1 ст. 152 однаково карає жорстоке зґвалтування з фізичним насильством і проникнення шляхом обману. Науковці вважають це недоліком: ступінь суспільної небезпеки різний, а стаття — одна.

→ Питання умислу та «фактичної помилки»

Якщо поведінка особи була такою, що партнер об'єктивно сприйняв це як згоду — це може бути «фактична помилка», що виключає умисел. КК не передбачає необережної форми вини для цього злочину.

Висновок: три постулати нової парадигми

1. Пріоритет волі над силою

Прокурору не обов'язково
шукати синці. Головне —
довести **відсутність**
добровільної згоди.

2. Анатомічна широта

Зґвалтування — це будь-яке
проникнення (вагінальне,
анальне, оральне) будь-яким
предметом чи частиною тіла.

3. Абсолютний захист вразливих

Щодо дітей до 14 років та психічно хворих осіб концепція «згоди»
не працює — закон апріорі вважає будь-яке проникнення
зґвалтуванням.

Зґвалтування дорослого — злочин проти його **Свободи.**

Зґвалтування дитини чи психічно хворого — злочин проти їхньої
Недоторканності.

